

მზექალა შანიძე Mzekala Shanidze

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი
Faculty of Humanities

აკაკი შანიძე და დავით ჩუბინაშვილის ქართულ- რუსული ლექსიკონი¹ **Akaki Shanidze and the Georgian-Russian Dictionary of David Chubinashvili**

საკვანძო სიტყვები: ქართულ-რუსული ლექსიკონი, აკაკი შანიძე, დავით ჩუბინაშვილი,
ლექსიკოლოგია, ლექსიკოგრაფია, ეტიმოლოგია

Keywords: Georgian-Russian Dictionary, Akaki Shanidze, David Chubinashvili, Lexicology,
Lexicography, Etymology

¹ წაკითხულია მოხსენებად აკაკი შანიძის ხსოვნისადმი მიძღვნილ საჯარო სხდომაზე ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში (24.02.2023). ამ დღეს გავიდა ერთი წელი მას შემდეგ, რაც რუსეთმა ომი ატეხა უკრაინაში. მინდა, გამარჯვება ეუსურვო ჩვენს მეგობარ უკრაინელ ხალხს.

The scholarly legacy left by Akaki Shanidze comprises, among other important papers, several lexicographic works (a dictionary of Vazha-Pshavela's poems, a complete concordance of Rustaveli's epic poem, etc.). Casual remarks concerning the history of various lexical forms or phraseologisms often turn into full-sized independent essays clearly demonstrating the keen interest of the author in lexicography.

The present paper is written in memory of my father for the 136th anniversary of his birth, but at the same time, I have attempted to show, using his personal notes and some books now in my possession, how Akaki Shanidze used the Georgian-Russian Dictionary of David Chubinashvili. I have also copied and analysed Akaki's own additions and corrections written in his neat and legible script on the pages of an old copy of the dictionary given to him as a gift by the son of D. Chubinashvili in 1911 when Akaki was a student of the Saint Petersburg Imperial University.

The Dictionary is a well-thumbed book, showing that Akaki used it often. The additions and corrections are numerous and interesting from a linguistic point of view. Akaki's personal correspondence (now kept at the National Archives of Georgia) shows his incessant efforts to have the dictionary published for the second time. It was published in 1984 as a replica of the first.

აკაკი შანიძის სამეცნიერო დანატოვარში ლექსიკოლოგიასა და ლექსიკოგრაფიას დიდი ადგილი უჭირავს. კარგად არის ცნობილი მისი ლექსიკონები (ვეფხისტყაოსნისა, ვაჟა-ფშაველას თხზულებებისა და ა. შ.). აკაკის ხელმძღვანელობით ან მონაწილეობით ბევრი ლექსიკოლოგიური გამოკვლევა დაიბეჭდა. მის ნაწერებში ბევრია სტატია ცალკეულ სიტყვათა წარმომავლობის შესახებ. განმარტებითი ხასიათის შენიშვნები უხვად არის გაბნეული მის ნიგნებში. ამიტომ სრულიად კანონზომიერი იყო, რომ აკაკის ინტერესი ჰქონდა სხვა ლექსიკოგრაფიულ ნაშრომთა მიმართ. იგი ყურადღებით სწავლობდა სხვა ავტორთა მეთოდს, სალექსიკონო მასალის შერჩევის პრინციპებს და თუ საჭიროდ მიაჩნდა, ასწორებდა კიდევაც.

ამ სტატიას ნაწილობრივ მოგონების ფორმა აქვს. ამავედროულად მკითხველი გაეცნობა ზოგიერთ საარქივო მასალას, რომელიც დაცულია საქართველოს ეროვნულ არქივში. საარქივო მასალის მოწოდებისათვის მადლობელი ვარ ჩემი მოწაფის, შოთა პაპავასი. სტატიაში წარმოდგენილი სხვადასხვა ხასიათის ცნობა აჩვენებს, როგორ ავსებდა აკაკი შანიძე ძველ ლექსიკონებს; როგორ ხმარობდა მათ წლების განმავლობაში; როგორ საჭიროდ მიაჩნდა მას ამ ლექსიკონების ხელახლა გამოცემა და რამდენ ძალისხმევას ახმარდა იგი ამ საქმის შესრულებას.

ამჟამად ჩემს ხელთ არის დავით ჩუბინაშვილის ქართულ-რუსული ლექსიკონის ორი ცალი. ერთი ძველი, 1887 წლისა (ლექსიკონი, 1887)² და მეორე ახალი – 1984 წლისა, რომელსაც თავფურცელზე აწერია: „დ. ჩუბინაშვილი, ქართულ-რუსული ლექსიკონი, მეორე გამოცემა, აღდგენილი ოფსეტის წესით, სასტამბოდ

² სტატიაში ქართულ-რუსული ლექსიკონის მასალის დამოწმებისას მითითებულია სვეტის ნომერი.

მომამზადა და წინასიტყვაობა დაურთო აკაკი შანიძემ, თბილისი, გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“, 1984“ (ლექსიკონი, 1984). ძველი გამოცემის ცალი ჩემს პირად საკუთრებაში გადმოვიდა 1983 წელს ასეთი წარწერით: „ჩემს საყვარელ შვილს ჭზექალას ტ. შანიძე. 24. X. 1983“. მასში ჩაკინძულია ქართული ღრამმატიკა ახლად შედგენილი დავით ჩუბინოვისაგან *Грузинская грамматика, вновь составленный Давидом Чубиновым, С. Петербургъ*. რუსული ტექსტი ყველგან დაბეჭდილია ძველი რუსული ორთოგრაფიით. ასე მაგალითად, თანხმოვანზე გათავებული ყოველი სიტყვის ბოლოს წერია ე. წ. *твердый знак*. ქართული ღრამმატიკის დასაწყისში წარწერაა წვრილი ხელით „ნიკო ჩუბინაშვილის მიერ მოძღვნილი, მამა მისის დავითის საწსოვრად (sic) 29/IV 1911 წ. პეტერბურგი“. ეს წარწერა შავი მელნით წვრილი ხელით არის დაწერილი და აკაკის შემდგომი წლების ხელისაგან განსხვავდება. ალბათ ამიტომ, ვინმეს ეჭვი რომ არ აეღო, აკაკიმ თავისი ახალგაზრდობისდროინდელ წარწერას ქვეშ მიაწერა: „ეს ჩემი ხელით არის ნაწერი. ა. შანიძე, 8.II.1963“.

ნიკო ჩუბინაშვილი დავით ჩუბინაშვილის ვაჟი იყო და მამა აკადემიკოს გიორგი ჩუბინაშვილისა. ნიკოს შესახებ ჩვენ ბევრი ცნობა არა გვაქვს. რამდენიმე ჩანაწერი ნიკოლოზ დავითის ძე ჩუბინაშვილის სახელზე იძებნება ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის ლინგვისტურ კვლევათა ინსტიტუტში შექმნილ პროსოპოგრაფიულ მონაცემთა ბაზაში. ერთ-ერთი ჩანაწერიდან ვიგებთ: „1912 წლის 14 დეკემბრის გაზეთ „იმერეთის“ ცნობით, ნიკოლოზ დავითის ძე ჩუბინაშვილმა პეტერბურგის ფსიქონევროლოგიური ინსტიტუტის ქართულ სამეცნიერო წრეს რუსულ-ქართული ლექსიკონის ორი ეგზემპლარი შესწირა“ (ელექტრონული რესურსი, I). ძნელია იმის თქმა, ვისი ავტორობით შედგენილი ლექსიკონი გადასცა ინსტიტუტს ნიკო დავითის ძე ჩუბინაშვილმა, მე-19 საუკუნის ლექსიკოგრაფ ნიკო ჩუბინაშვილის († 1845) თუ მამამისის, დავით ჩუბინაშვილისა, მაგრამ თვით ეს ამბავი აჩვენებს, რომ ნიკოს პეტერბურგის ქართველობასთან ჰქონია კავშირი და ამიტომ მოულოდნელი არც ის არის, რომ მას ურთიერთობა ჰქონოდა აკაკი შანიძესთანაც, როგორც პეტერბურგში სასწავლად ჩასულ ქართველ სტუდენტთან.

დავით ჩუბინაშვილმა თავისი ლექსიკოგრაფიული საქმიანობა იმით დაიწყო, რომ 1840 წელს პეტერბურგის მეცნიერებათა აკადემიის სტამბაში სამეცნიერო ლექსიკონი დაბეჭდა – ქართულ-რუსულ-ფრანგული. თავდაპირველად ეს ლექსიკონი ყოფილა ქართულ-რუსულ-ლათინური, მაგრამ აკადემიის რჩევით ლათინური ფრანგულით შეუცვლია. ამასი მას მარი ბროსე დახმარებია. 1878 წელს დავით ჩუბინაშვილმა დიდი შრომის შედეგად ეს ლექსიკონი გადაამუშავა, შეასწორა, შეაესო და პეტერბურგის აკადემიას წარუდგინა დასაბეჭდად. ამ ლექსიკონის ბეჭდვას ბევრი წინააღმდეგობა შეხვდა, რაც დაწვრილებით არის აწერილი სამეცნიერო ლიტერატურაში (ღლონტი, 1980). მხოლოდ 1887 წელს მოხერხდა მისი ბეჭდვის დაწყება პეტერბურგის მეცნიერებათა აკადემიის სტამბაში. იგი იბეჭდებოდა ნაკვეთებად და როცა მისი ბეჭდვა დასრულდა ავტორის გარდაცვალებამდე დაახლოებით ერთი წლით ადრე, 1890 წლის მარტში, ამ ვრცელმა ქართულ-რუსულმა ლექსიკონმა შეადგინა დიდი ფორმატის 1780 სვეტი, ანუ 890 გვერდი. ლექსიკონის დაბეჭდვა დავით ჩუბინაშვილმა მოახერხა ილია ოქრომჭედლისე-

ლის ნივთიერი ხელშეწყობით. ამიტომ გასაგებია, რომ ავტორმა თავისი ახალი ლექსიკონი „ილია ლაზარის“ უძღვნა.

აკაკი შანიძეს დავით ჩუბინაშვილის ამ ქართულ-რუსული ლექსიკონის ხელახლა დაბეჭდვა ჯერ კიდევ 1950-იან წლებში მოუწოდებოდა. მის არქივში ინახება წერილი, დათარიღებული 1958 წლის 12 ნოემბრით, რომელშიც აკაკი სვამს ლექსიკონის დაბეჭდვის საკითხს. დავიმონებთ წერილის ნაწილს:

„...ლექსიკონი წლების განმავლობაში დიდ სამსახურს უწევდა მწერლებს, მთარგმნელებს, პრესის მუშაკებს, მოსწავლეებს და სხვ. იგი ერთად-ერთი იყო და საკმაოდ ვრცელიც. მართალია, მას ნაკლიც ახლდა და არა ერთი და ორი, მაგრამ უნაკლო არა არის რა ქვეყანაზე.

ნიკო მარმა ერთ დროს მოისურვა, რომ ეს ჩუბინაშვილის ლექსიკონი ახლად გამოცემულიყო. ამისათვის მან გადაანერინა თავის ცოლს ეს ლექსიკონი ბარათებზე. შემდეგ მას უნდოდა შეევესო იგი და შესწორებული სახით გამოეცა, მაგრამ ამ საქმეს განხორციელება არ დასცალდა.

ჩუბინაშვილის ლექსიკონი ამჟამად ძნელი საშოვარია. თუ ვინმე სადმე როგორმე იშოვის, ზღაპრული ფასი უნდა გადაიხადოს, – 500-600 მან. და მეტიც. ჩვენი უნივერსიტეტის ძველი ქართული ენის კათედრის კაბინეტს მოეპოვებოდა ამ ლექსიკონის ერთი ცალი, მაგრამ მოგვეპარეს.

მიუხედავად იმისა, რომ ჩუბინაშვილის ლექსიკონი დღევანდელ საჭიროებას მთლიანად ვერ აკმაყოფილებს, მისი გამოცემა აუცილებელია (ლექსიკონის ნაკლი ის არის, რომ შიგ ყველა ერთადაა თავმოყრილი: ძველი ქართულის, საშუალო ქართულისა და ახალი ქართულის სიტყვები).

ამიტომ საჭიროა, აღიძრას შუამდგომლობა უნივერსიტეტის სარედაქციო-საგამომცემლო საბჭოს წინაშე, რომ ეს ლექსიკონი გამოიცეს უცვლელად ფოტო-მექანიკური წესით, ეს თბილისშიც არის მოსახერხებელი.

აღვნიშნავ ამასთანავე, რომ ფოტო-მექანიკური წესით რუსეთში უკანასკნელ ხანებში გამოცემულია: დალის ლექსიკონი, უშაკოვის ოთხტომიანი ლექსიკონი და, უკანასკნელ, სრეზნევის ძველი რუსული ლექსიკონის მასალები (ჯერჯერობით I ტომი, A – K)“ (საქმე, 552).

ეს წერილი აჩვენებს, რომ აკაკი შანიძე კარგად ხედავდა ჩუბინაშვილის ლექსიკონის ნაკლოვან მხარეებსაც, მაგრამ მისი გამოცემა მაინც საჭირო საქმედ მიაჩნდა. დავით ჩუბინაშვილის ლექსიკონი იმ ხანებში არ დაბეჭდილა. ამის შემდეგ, უკვე 70-იანი წლების ბოლოდან, აკაკიმ კვლავ დაიწყო მცდელობა, რომ დაებეჭდა ჩუბინაშვილის ქართულ-რუსული ლექსიკონი. მის არქივში ბევრი პირადი ხასიათის წერილი არის მაშინდელი საგამომცემლო საქმის მეთაურთა თუ მაღალი პარტიული თანამდებობის პირთა მისამართით. დღეს, ერთი შეხედვით, უცნაურია, რატომ დასჭირდა 96 წლის აკაკი შანიძეს, ორჯერ მიემართა თხოვნის წერილით ცეკას პირველი მდივნისათვის, ედუარდ შევარდნაძისათვის, რომ შესაბამის კომიტეტს უზრუნველყო ლექსიკონის ბეჭდვის საქმე.

თავის ლექსიკონში დავით ჩუბინაშვილს, მსგავსად მისი წინამორბედი ლექსიკოგრაფებისა, ვახტანგ მეექვსისა და სულხან-საბა ორბელიანისა, ზმნათა განმარტების დროს განსამარტავ ერთეულად აღებული აქვს საწყისი (არაბული ტერმინოლოგიით: მასდარი). ჩუბინაშვილი საწყისის შემდეგ უჩვენებდა ხოლმე არა მთელ ფორმას პირიანი ზმნისა, არამედ დასაწყისს (პირველ პირში): *გარდმო-ბირება (ვი) – იგულისხმება გარდმოვობრება*. აკაკი შანიძე დავით ჩუბინაშვილის ამ პრინციპს აფასებდა, როგორც მარტივსა და ყველასთვის ადვილად გასაგებს. თუმცა იმასაც ამბობდა, რომ ლექსიკონის ავტორს თავის დროზე მტკიცე სისტემა არ შეუქმნია. ჩუბინაშვილის მიკველეული საქმე მთლიანი სისტემის სახით წარმოდგენილი არის აკაკი შანიძის ნაკვლევში: „გიორგი მთაწმიდლის ენა „იოვანეს და ეფთვიმეს ცხოვრების მიხედვით“, რომელიც 1946 წელს გამოვიდა. ეს სისტემა ინდექსებისა გატარებულია აკაკი შანიძისა და მისი მოწაფეების მომდევნო პერიოდის ნაშრომებში.

ზმნების დალაგების ეს წესი, რომელიც დავით ჩუბინაშვილის ლექსიკონს აქვს, განსხვავდება ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონის პრინციპებისაგან (როგორც ცნობილია, განმარტებით ლექსიკონში ზმნები მესამე პირის მხოლოდითი რიცხვის ფორმით არის განსამარტავად მოცემული). შესაძლოა ეს იყო ერთ-ერთი მიზეზი იმისა, რომ ენათმეცნიერების ინსტიტუტის მაშინდელი დირექტორი ქეთევან ლომთათიძე აშკარა წინააღმდეგი გამოდიოდა ჩუბინაშვილის ქართულ-რუსულ ლექსიკონისა. აკაკი შანიძის საარქივო მასალებში არის ზოგიერთი ჩანაწერი ამსახველი ამ აზრთა შეხლა-შემოხლისა. მაგალითად მოვიყვანთ ამონარიდს ედუარდ შევარდნაძისადმი 1980 წელს გაგზავნილი წერილიდან:

„როგორც დღეს გავიგე, ამ დღეებში მსჯელობა ყოფილა ამ წიგნის შესახებ საქართველოს ცენტრალური კომიტეტის მდივან ამხ. გ. ენუქიძესთან. როგორც გადმომცეს, სხდომაზე წიგნის გამოცემის წინააღმდეგ გაულაშქრია ენათმეცნიერების ინსტიტუტის დირექტორს ქ. ლომთათიძეს. ვწუხვარ, ძალიან ვწუხვარ, რომ ამ სხდომას არ დამასწრეს მე, ამ საქმის მოთავე.

მე დიდ გაუგებრობად მიმაჩნია დავით ჩუბინაშვილის ლექსიკონის გამოცემის წინააღმდეგ გალაშქრება. მეტიც: ეს არის აშკარად მტრული გამოსვლა ქართული კულტურის წინააღმდეგ.

სულხან-საბა ორბელიანის ლექსიკონი ოთხჯერ გამოიცა. ვლ. დალის რუსული ლექსიკონი აღადგინეს და გამოსცეს. დავით ჩუბინაშვილის ლექსიკონი რომ მეორედ გამოიცეს, ვითომ რა დაშავდება? საჭირო რომ არ იყოს, მე ამას არც მოვკიდებდი ხელს“ (საქმე, 552).

არის კიდევ ერთი ასეთი, 1980 წლის 8 აპრილის დღიურის ჩანაწერი:

„...ქ. ლომთათიძეს უთქვამს: დ. ჩუბინაშვილის ლექსიკონს პროტექციით ბეჭდავენო. მწერალთა კავშირის მდივანს ჯანსუფ ჩარკვიანს ამის გამო შეუნიშნავს: დავით ჩუბინაშვილს რაში სჭირდება პროტექციაო!“ (საქმე, 552).

ბევრი რომ აღარ გავაგრძელო და მოკლედ მოვჭრა, წინააღმდეგობისა და სხვადასხვა დაბრკოლების მიუხედავად, საბოლოოდ აკაკი შანიძემ ჯიუტად თავისი გაიტანა და ლექსიკონი დაიბეჭდა საკმაოდ დიდი ტირაჟით (30.000 ცალი) 1984 წელს.

რაც შეეხება იმ მინაწერებს, რომლებიც აკაკი შანიძეს შეტანილი აქვს ჩუბინაშვილის ქართულ-რუსული ლექსიკონის ძველ გამოცემაში – აკაკი, როგორ ჩანს, ხშირ-ხშირად იყურებოდა ამ წიგნში. სხვადასხვა ფერის მელნით (ზოგჯერ ფანქრით) სალექსიკონო სტატიებში მას შეტანილი აქვს ათეულობით შენიშვნა (კორექტურულის ჩათვლით!); შევსებულია დეფინიციები, გასწორებულია ავტორისეული მითითებები ამა თუ იმ სიტყვის სადაურობაზე, აშეიშვებულ დატანილია ეტიმოლოგიები, დამატებულია ლემები განმარტებებითურთ. ასე მაგალითად: ჩუბინაშვილთან არ გვხვდება „გარო“. სათანადო ადგილას აკაკი უმატებს (სვ. 258): „გარო – ცხელი წვნის მიერ თავზე მოგდებული სიმსუქნე“. „ხოჭიჭი“ ჩუბინაშვილს განუმარტავს, როგორც „პატარა აკვანი, ჭოჭინა“ (სვ. 1754). აკაკის „ჭოჭინა“ სიტყვაში „რ“ ასო ჩაუმატებია და მიუწერია: „ჭოჭინა სხვაა. მასზე ბალლი ჯელს მოავლებს, გაგორდება და თან გაჰყვება, ამით ის ფეხს აიდგამს“. „მალა, ზურგის ძვლის ნაკვეთი“ (სვ. 662) – ამბობს ლექსიკონი; აკაკი დასძენს: „ბარკლები საცა შეერთდება, გავასთან“. „ლიჭყი“ (სვ. 651) ჩუბინაშვილს გაყინულ მინად ესმის, რაზეც აკაკი მიუთითებს: „შეცდომაა: ლიჭყი – ახლად შესველებული (წვიმისაგან ან თოვლისაგან)“.

კიდევ ერთ ნიმუშად შეიძლება მოვიყვანოთ აკაკი შანიძის მიერ გასწორებული სიტყვის წარმომავლობის მიმანიშნებელი ჩანაწერებიც:

სვ. 96 **ბარაქალა** ჩუბ.: **სპარს.** შან.: **არაბ.**

სვ. 121 **ბუასილი** ჩუბ.: **სპარს.** შან.: **არაბ.**

სვ. 122 **ბუკი** ჩუბ.: **სპარს.** შან.: **არაბ.**

სვ. 585 **კაბა** ჩუბ.: **სპარს.** შან.: **არაბ.**

სვ. 643 **ლატრა** ჩუბ.: **ფრანც.** შან.: **? ბერძ.**

სვ. 653 **ლოყა** ჩუბ.: **არაბ.** შან.: **სპ.**

ცალკე შეიძლება გამოვყოთ ორი მინაწერი, რომლებიც შესაძლოა სიახლედ ჩაითვალოს ეტიმოლოგიური ძიების თვალსაზრისით:

სიტყვა **სინსილა** ჩუბინაშვილს ასე აქვს განმარტებული: ახალი გამოჩეკილი მართვე მფრინველთა ან მძრომთა (სვ. 1178). ამ სიტყვაზე აკაკის მინაწერი ასეთია: „შენი სინსილა განყდა! შეიძლება აქ სინსილა იყოს არაბ. **سلسلا** (სილსილა) = ჯაჭვი; გენეალოგია გვარისა“. რა კავშირი შეიძლება იყოს ამ ორ განსხვავებულ განმარტებას შორის? არაბ. **سلسلا** (სილსილა) მართლაც ნიშნავს ჯაჭვს, მაგრამ აკაკის მინაწერში მოყვანილია ამ სიტყვის სხვა მნიშვნელობა – გენეალოგია, ანუ ჩამომავლობა. აქ საქმე გვაქვს მნიშვნელობის გაფართოებასთან და ასოციაციასთან რაღაც გრძელთან ან განგრძობითთან დროსა და სივრცეში.

მეორე სიტყვა არის **ლაჩარი**, ჩუბინაშვილის განმარტებით, „ქალაჩუნა, ჯაბანი (სვ. 645)“. ლექსიკონში ამ სიტყვის წარმომავლობა აღნიშნული არ არის. აკაკის აშიაზე მიუწერია: „< *ნაჩარ = სპ. ნაჩარ.“ ამას მოსდევს კვლავ აკაკის ხელით გერ-

მანული განმარტება „hilflos“, ანუ უმწეო. „ლაჩარ“ სიტყვა ბაქარ გიგინეიშვილს თავის ეტიმოლოგიურ ლექსიკონში კი შეუტანია, მაგრამ ეტიმოლოგია შემოთავაზებული არა აქვს. ბოლო დროს იყო მცდელობა ამ სიტყვის წარმოშობის ახსნისა. ნ. მაჭავარიანმა გამოთქვა მოსაზრება, რომ ეს სიტყვა „უნდა მომდინარეობდეს ტაპანთური ლაჩა „კოჭლი, უფეხო“-სიტყვიდან, რომელიც ტაპანთურში ადილეურიდანაა შესული: **ლაშა, ლაჩა, „კოჭლი“**. ამის დასადასტურებლად ავტორი ასე მსჯელობს: „ჩვენი აზრით, სიტყვა უნდა დაიშალოს ასე: **ლაჩ-არ-ი**, სადაც **-არ** სუფიქსი, ერთი შეხედვით, ქართულ **-არ** სუფიქსად შეიძლება ჩაგვეთვალო; (შდრ: ჭადარი); თუმცა, ადილეურში **-რ** სუფიქსი სახელობითი ბრუნვისაა: **ჭალარ „ბიჭი“**... სავარაუდოდ, ტაპანთურში ადილეურიდან **ლაშა, ლაჩა**, ლექსემა გაუფორმებელი სახით შევიდა... სავარაუდოდ, მნიშვნელობის გადანევით, შეიცავს მითითებას გარკვეულ ფიზიკურ ნაკლზე: სიკოჭლესა და მემარცხენეობა/ცაცობაზე, რომელიც კავკასიური მენტალიტეტით ნაკლად ითვლებოდა წარსულში“.

ნ. მაჭავარიანის რეკონსტრუქცია, ჩემი აზრით, საკმაოდ ბუნდოვანია. შესაძლოა დავუშვათ, რომ მნიშვნელობის გადანევამ „კოჭლს“ „მხდალის“ მნიშვნელობა მისცა, მაგრამ ამ შემთხვევაში ფონეტიკური ცვლილების პროცესი მეტ ახსნას მოითხოვს. „ლაჩარ“ სიტყვის ეტიმოლოგიის დადგენა ტაპანთური დიალექტის საფუძველზე ნაძალადევი ჩანს, რადგან ქართული სიტყვა სპარსული სიტყვის სტრუქტურას იმეორებს. გარდა ამისა, მესხურ დიალექტში დადასტურებულია სიტყვა „ნაჩარ-ი“ შემდეგი მნიშვნელობით: მდარე, ცუდი, უხარისხო (მაისურაძე, 1954).

მაგალითების მოყვანა კიდევ შეიძლებოდა, მაგრამ აქ საკმარისია. აკაკი შანიძის მინაწერები მოწმობს, როგორი ყურადღებით ექცეოდა იგი ჩუბინაშვილის ნაშრომს. აკაკის არასოდეს უთქვამს, რომ ეს ლექსიკონი უნაკლოა. მან კარგად იცოდა ამ წიგნის ავ-კარგი და ეს დაუნერია კიდევაც. აკაკი შანიძეს იგი ქართული ლექსიკოგრაფიის მნიშვნელოვან შენაძენად მიაჩნდა; ამიტომაც მოახმარა მან სიცოცხლის უკანასკნელ წლებში დიდი ძალ-ღონე მის ხელმეორედ დაბეჭდვას.

ლიტერატურა:

ლექსიკონი (1887). საუნჯე ქართულის ენისა, ქართულ-რუსული ლექსიკონი, ხელ-ახლად შემუშავებული დავით ჩუბინოვისაგან, Грузино-русский словарь, вновь составленный Давидом Чубиновым, Давид Иессеевич Чубинашвили, С. Петербург, тип. Академіи Наукъ, 1887.

ლექსიკონი (1984). ჩუბინაშვილი დ., ქართულ-რუსული ლექსიკონი, Грузино-русский словарь, მეორე გამოცემა, აღდგენილი ოფსეტის წესით, სასტამბოდ მოამზადა და წინასიტყვაობა დაურთო აკაკი შანიძემ, თბილისი, 1984.

მაისურაძე, ილ. (1954). მასალები მესხური ლექსიკიდან, შ. რუსთაველის სახელობის ბათუმის სახელმწიფო პედაგოგიური ინსტიტუტის შრომები, IV.

საქმე, 552: აკაკი შანიძის პირადი ფონდი (№268), ანაწერი №1, საქმე №552, უახლესი ისტორიის ცენტრ. არქივის ლიტერატურისა და ხელოვნების განყ., საქართველოს ეროვნული არქივი.

ლლონტი, ალ. (1980). ქართული ლექსიკოგრაფიის ისტორიიდან, ჟურნ. „მნათობი“, №11, 1980.

ელექტრონული რესურსები

ელექტრონული რესურსი I: <https://prosopography.iliauni.edu.ge/factoids/44854-1912-tslis-14-dekembris-gazet-imeretis-tsnobit-ni>.

ელექტრონული რესურსი II: https://www.aicl.ge/wp-content/uploads/2022/06/e-journal-2020-nana.machavariani_ka.pdf.

ელექტრონული რესურსები ინტერნეტიდან ამოღებულია 2023 წლის 21 აპრილს.